

Až zase přiletí kukačky

Petr Šaj

Letošní Pták roku, vyhlášený jako každoročně Českou společností ornitologickou, se v mnoha ohledech vymyká běžné představě o opeřencích: hnízdo si nestaví, o své potomstvo nepečuje, v létě je stále slyšet a jen vzácně vidět, a tak o něm v lidových legendách koluje více bludů než o jakémkoli jiném ptačím druhu. Řeč je samozřejmě o našem jediném hnízdním parazitovi „na plný úvazek“. **Kukačka obecná** (*Cuculus canorus*) je nejen díky své unikátní nehnízdni biologii jedním z nejvíce fascinujících členů naší avifauny. Nahlédněme krátce pod pokličku jejího podvodnického života.

Že je kukačka parazitem a své potomstvo svěřuje do péče drobných hmyzožravých ptáčků, věděl už Aristoteles. Jaká je šíře triků, pomocí kterých kukačka „přesvědčí“ své pěstouny, aby se starali o její vejce a mláďata, nevíme pořádně ani my, více než dvě tisíciletí po Aristotelovi. Je sice známo, že kukaččí vejce často až neuvěřitelně věrně napodobují vejce hostitelů (např. blankytně modrá vejce, která ochotně přijmou rehci zahradní, či nazelenalá kropenatá, která zas sednou jak „vejce k vejci“ rákosníka obecného), ale nevíme vůbec nic o tom, jak kukačka takové tzv. mimetické vejce vyrobí. Stejně tak dobře víme, že většina hostitelů se kukaččímu vpádu do svých domovů brání (cizí vejce vyhodí, nebo hnízdo opustí), ale víme jen málo o tom, podle čeho hostitelé cizí vejce vůbec poznají. Není divu: ptáci vnímají ultrafialové světlo, na něž jsou lidé slepí. Až v poslední době se ukazuje, že jsme se dříve zbytečně divili, jak je možné, že ptáci často odmítnou velmi podobná

kukaččí vejce a naopak ochotně pečují o vejce zcela odlišná. Chyba byla v tom, že jsme podobnost vajec hodnotili svými lidskými měřítky. Na ta ptáci, kteří vidí úplně jinak, nedbají.

Snad ještě větší záhada číhá v hnízdním cyklu později: z hezky mimetického vejce kukačky se vylíhne mládě, které se už snad ani nemůže od mláďate hostitele lišit více. Přesto je hostitel

Petr Šaj

V Krkonoších se kukačky vyskytují všude od podhůří až po nejvyšší horské polohy – jejich početnost (včetně Polska) je odhadována na asi 500 samců. Hlavními hostiteli jsou v nižších polohách ůhýk obecný, rehek domácí a konipasi, ve vyšších polohách to jsou hlavně lindušky

Vejce kukačky (vpravo nahoře) je sice malinko větší než vejce hostitele rehka zahradního, ale barevně mu odpovídá dokonale. Není divu, že rehci přirozená kukaččí vejce nikdy neodmítají (i když dostatečně odlišná cizí vejce poznají a z hnízda je odstraní). Toto hnízdo je krásně vystláno peřím jeřábka lesního

ochotně krmí! Zatím jediný doložený případ hostitele, který kukaččí mládě odmítá, pochází z České republiky: rákosníci obecní občas opustí kukačku v době, kdy už je v hníždě déle, než by byla za normálních okolností rákosníci mládětka. Proč si ale nejen rákosníci, ale i ostatní běžní hostitelé s kukaččím mládětem přes jeho dramatickou odlišnost neporadí, nevíme.

Kukačka je ekologicky jedním z nejméně specializovaných ptáků vůbec. Parazituje konipase bílé v otevřené krajině, červenky obecné v lese, lindušky luční na loukách, pěvušky modré v remízích a všechny čtyři běžné druhy našich rákosníků nacházejí její vejce ve svých mokřadních hnízdech. Činnost kukačky byla zaznamenána od nížin do hor, včetně vrcholu Sněžky. Jediné prostředí, kterému se – nepřekvapivě vzhledem ke své plachosti – vyhýbá, je městská zástavba. Přesto se obětí kukačky občas stávají i hnízda rehků domácích či vlaštovek obecných na okrajích vesnic.

Proč je kukačka tak skrývací a plachá, není žádná záhada. Úspěšný parazitismus (z hlediska kukačky!) je pro hostitele naprostá apokalypsa. Vezměme v potaz to obrovské množství potravy, které kukaččí mládě potřebuje k vykrmení, a také ztracený čas: vždyť hostitelé „futrují“ kukačku tři týdny na hnízdě a snad ještě déle po vyvedení z hnízda! Právě proto je pro hostitele horší, když jeho hnízdo najde kukačka, než když je navštíví sojka či jiný predátor. Po sežrání snůšky může hostitel prakticky hned začít nový hnízdní pokus. Pokud však vychová

► Mládě kukačky právě vylétlo z hnízda rehka zahradního – jediného dutinového hnízdiče, který pravidelně „slouží“ kukačce jako hostitel

mládě kukačky, může být na další hnízdění ke konci sezony už pozdě.

Právě tato pro pěstouny obrovská nákladnost parazitismu v evoluci zvyhodňuje hostitele, kteří se proti parazitismu brání. A nejlepší obrana je v první řadě nebyť parazitován. Proto hostitelé na kukačku agresivně útočí, a proto se kukačka chová tak skrývací. Podloudně sleduje hostitele při stavbě hnízda a klade neuvěřitelně rychle, aby se vyhnula fyzickému násilí hostitelů, kteří kukačku mohou i zabít. Celá návštěva hnízda hostitele trvá sotva minutu, někdy i méně než deset vteřin! Navzdory zavlité tradovanému tvrzení o přenášení vajec v zobáku klade kukačka do hnízda vždy přímo, jak je dobře doloženo dnes už desítkami filmových i fotografických materiálů. Pokud uvidíte kukačku s vejcem v zobáku, jde o vejce hostitele, které kukačka odnáší poté, co už sama nakladla přímo do pěstounova hnízda.

Až příště uslyšíte proslulé samčí „kuku“, nebo méně známé bublavé zvuky vydávané samičí kukačky, vzpomeňte si na fascinující kukaččí triky a hostitelské protitriky, kterými se obě strany navzájem „obelstívají“. Někomu nemusí být kukaččí „macešský“ přístup k vlastnímu potomstvu příliš sympatický. Mějme však na paměti, že právě tyto neobvyklé zvyky činí naši přírodu pestřejší a zajímavější.

Tomáš Grim